

Desátá přednáška v LS

27. dubna 2004

➔ Tři základní pojetí etiky ve vztahu k mimolidskému světu**I. Etika úcty k životu**

Na citových základech Albert Schweitzer,
na čistě rozumových Paul Taylor

Společné východisko:

život, příběh jestvování od života k smrti, schopný utrpení a radosti, je to, co do lhostejného světa vnáší rozměr hodnoty a smyslu

Kde není život, tam není ani smysl, ani hodnota, jen je

Teprve život vytváří hodnotu a smysl, a to každý život, který usiluje o sebezáchovu: nechce umřít, chce prožít svůj příběh.

V tom jsme si všichni rovni: komár, svišť, člověk chceme prožít svůj příběh, prožít naplnění radosti

Skutečnost je utrpení, střet zájmů, tragický smysl života

Základní poslání: pomáhat životům, všem životům, každému životu, dosáhnout naplnění, prožít svůj příběh.

Účinná etika úcty k integritě každého života a dobré vůle vůči němu

I když střet nevyhnutelný: být celý den kosím, nezašlápnu kvítek zbytečně.

Protože život je středem všeho: proto
biocentrismus

II. Etika Země: život v mezích mé niky

Aldo Leopold a jeho Etika země:

myslet jako hora, tj., pečovat o dobro celku

Základní východisko: nejenom život, ale všechno bytí je dobré
I rostliny, ale i nerosty mají svůj příběh:

Augustin: esse qua esse bonum est - být, prostě být, je dobré

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

Základem je příběh celé soustavy všeho, co je
Dobré je to, co prospívá stabilitě, integritě a kráse velkého
příběhu, soustavy biotického společenství

V rámci tohoto společenství má každá bytost své místo,
svoji úlohu či **niku**.

Přírodu narušuje cokoliv překračuje svoji niku
Dobré je žít v mezích svého místa v soustavě všeho bytí
Ochrana přírody znamená udržení vyváženosti v soustavě

Člověk se liší tím, že to potřebuje dělat vědomě:
může se vymknout své nice, překročit její meze
přemnožovat se, spotřebovávat nad únosnost

Proto potřebuje etiku, a ta vzniká společně se
společností a jedincem: etika = omezení svévole, to
umožňuje jak společnost, tak jedince. Etika ukazuje, co
je nad únosnost společnosti nebo biotického
společenství

Všimněte si: toto je základ soudobého pojmu
trvale udržitelného života (Dr Brundtlandová)

Jak víme co je nad únosnost? Podle následků, např.
skleníková vrstva naznačuje nadspotřebu paliv,
vytlačování lesních porostů a živočichů přemnožování

Přejeme všem dobré, ale nakonec nezáleží na
jedinci, záleží na harmonii celku neboli **Země**
proto i Smrt má své místo v plynulém fungování
života (výměny energie)

Není slučitelná s „právy“ jedince: přednost
má stabilita, integrita a krása biotického
společenství

Země jako metafora soustavy všeho života
Proto **etika Země neboli ekocentrismus**

III. Etika záchranného člunu

(všimněte si: to je antropocentrismus sobeckého lidství)

Garrett Hardin popírá jakoukoli jinou hodnotu než zájem
každého jedince, který by však vedl k vyhubení v boji všech
proti všem

Problém je, že lidé nedovedou myslet dlouhodobě a sociálně
Jsou krátkozrací: rozhodují na okamžitých osobních výhodách,
i když jde o dlouhodobé otázky celého systému

Víme, že fosilní paliva ničí obyvatelnost země, ale
nevzdáme se autíček

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

Snad v pohodě jsou lidé schopní dlouhodobějšího uvažování, ale pod tlakem, v bídě, obětují dlouhodobé dobro – Tomáš Akvinský, „Nouze nezná zákona“.

Proto potřebujeme instituce, tradice, posvátnou úctu, která omezí lidskou svévoli

Příklad: strom ginko, jitřní sekvoje a další přežily, protože byly posvátné a mniši raději nechali děti umírat, než by je vykáceli
(Několik tisíc let pustošení v Číně!)

Potřebujeme privilegované instituce (armádu, policii, církev), v jejichž zájmu je zabránit nuzným v plenění.

Potřebujeme tradici, šlechtu, malou pohyblivost, tradiční hodnoty práce, rodiny, rodné země (oproti novotářským volnost, rovnost, bratrství)

Podle Hardina svoboda, rovnost, bratrství (Schweitzerovy hodnoty) vedou ke zhoubě: **proč? a je tomu tak?**

Proč: stupňování uspokojení vede k populačnímu nárůstu, který je kořenem ekologické krize

Rakovinný nádor se domáhá potravy, ale to jej nevyлéčí

Stihomam se domáhá zbrojení, ale to nezajistí bezpečnost

Proto problém ekologie nevyřešíme tím, že vytvoříme stále větší uspokojení stále většího nároku, nýbrž jeho omezením

Proto Etika záchranného člunu

(„Living on a Lifeboat“ Bioscience 24 (1974))

Pozadí: Hardin se bouří proti tehdejšímu ochranářství, které mu představuje Kenneth Boulding (1966).

Podle Boldinga se Amerika dosud řídila kovbojskou etikou, teď potřebujeme celosvětovou etiku kosmické lodi, na které žijeme s následky svých činů

Proti tomu Hardin

Čtvrtina lidstva v blahobytu, zbytek v bídě: luxusní loď, ostatní na vesličkách chudých. Přesáhli jsme obnovovací schopnost země. Co dělat?

Zachránit všechny? loď se potopí, všichni zahyneme
Zachránit, kolik můžeme? Jak vybrat?

Jediná možnost: nevzít nikoho, bránit co máme

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

(Obehnat třetí svět ostnatým drátem, dovolit
přisun munice, zakázat humanitární pomoc a
kontracepci. Problém nadpopulace se vyřeší sám

Environmentální filosofie jako životní filosofie

Zatím omezené otázky etiky: jak se má člověk chovat k mimolidským
bližním? jak se má člověk chovat ve vztahu k přírodě?

Proto otázky jako

Je člověk středem světa? a pokud je, je jeho
úkolem přírodě vládnout či o ni pečovat?

Je člověk jedním rovnoprávným členem biotického
společenství se stejnými nároky jako každý
jiný druh?

Je člověk součástí celku Země, určený svou nikou?

Odpověď je provázaná s eko etikou

ted'

otázka ekologických strategií:

Jak řešit ekologickou krizi závisí nejen na tom, jak se
svět rýmuje, nýbrž na tom, **jak se nerýmuje**

Všimněte si:

⇒ **ochranářství, úsilí o trvale udržitelné žití, má smysl,
jestliže svět je dobrý**, má vlastní hodnotu - jinak
nezáleží na jeho zničení.

Ekologie vzniká tam, kde zásadní hluboká metafora
je biblická: Bůh stvořil svět, svět je dobrý
kde je svět jen rouškou zdání, nemá smyslu
usilovat o zachování!

⇒ **Jenže pokud svět je dobrý, co je třeba zachraňovat?** Je-li
svět dobrý se vším všudy, je dobrý i koloběh smrti,
patří k němu i sebezničení lidského druhu (to u
Lovelocka, A.O.Wilsona):

převezmou po nás termity - i to je přirozené a
proto dobré - tak proč usilovat o ochranu?

⇒ **ochranářství má smysl, pokud svět je dobrý** (stojí za
záchranu) **avšak narušený** (je co napravit)

Proto pojem „odcizení“ - přirozené je dobré, avšak něco se
odcizilo od přirozenosti, je nyní ne-přirozené a tudíž
ne-dobré.

Proto filosofická ekologie: hledání kořenů krize a jejího
řešení v narušení přirozenosti, v „odcizení“

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

Proto norský filosof Arne Naess razí pojem „**deep ecology**“, po česku

Hluboká a hlubinná ekologie:

Jazykový exkursus: čeští autoři překládají „**deep ecology**“ jako „**hlubinná**“ ekologie. Jenže

Rozdíl: „**hlubinná**“ naznačuje vztah k hlubinám předvědomého, jako v případě hlubinné psychologie. Tak si někteří autoři (John Seed) vykládají Naesse. Jenže to angličtina označuje jako „**depth psychology**“.
Naess v angličtině autorizuje překlad „**deep ecology**“ - ekologie, která je sama hluboká
proto volím překlad hluboká ekologie, hlubinná podržuji pro zvláštní výklad hluboké ekologie - ač většina českých hlubokých ekologů se mnou nesouhlasí.

Mimo to Naess ve svém klasickém článku „**Povrchní a hluboké, dlouhodobé ekologické hnutí**“ označuje jako „**povrchní**“ všechno myšlení, které nesdílí jeho vlastní predilekce.

Raději se věnujme věci samé:

**Naessovo rozlišení povrchní a hluboké ekologie (z. roku 1973):
Environmentalismus jako životní filosofie**

- ⇒ 1. Povrchní ekologické hnutí zápasí se znečištěním a s vyčerpáním surovin, jde mu o zdraví a bohatství lidí v nadspotřebních zemích
Podle toho by pak každé hnutí, kterému jde o trvale udržitelný život pro všechno lidstvo by bylo „**hluboké**“, ne povrchní.

Jenže Naess stanoví určité podmínky, a odepisuje jako povrchní každé hnutí, které tyto předpoklady nesdílí. Zdá se, že „**povrchní**“ je každý, kdo není Naess či jeho žák

- ⇒ 2. Hluboké je to ekologické hnutí, které sdílí následující rysy:

- ⇒ (i) **odmítá představu „vnějších“ vztahů**: vztahy člověka k světu, jedince k celku, jsou vnitřní, patří k definici jedince.
(Rozlišení známé pod pojmu „**individualismu**“ a „**holismu**“: podle prvního je možné mít „**vysokou životní úroveň**“ uprostřed bídy, podle druhého ne.)
- ⇒ (ii) **zastává rovnoprávnost všech bytostí** (biosferické rovnostářství): rovné právo všech živých bytostí „**žít a rozkvétat**“: „**prožít uspokojivý život**“.

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

Omezit právo na život na člověka je neoprávněný antropocentrismus.

(Prakticky: uznává potřebu všech druhů na životní prostor, ne jen člověka. To už známe ze Schweitzera)

- ⇒ (iii) **zastává mnohotvářnost a symbiosu, ne „boj o život“**: schopnost soužití je základnější než schopnost zvítězit, zabít, využít, podrobit. „Žij a nech žít“ je lepší zásada než „kdo z koho“. Jde mu o ochranu různorodosti, různých druhů i různých civilizací.
- ⇒ (iv) **odmítá nadřazenost**, na základě obou předchozích zásad: odmítá dělení na oprávněné vykořisťovatele a vykořisťované, ať mezi druhy (lidé vs pokusná a chovná zvířata), či mezi lidmi (první a třetí svět)
- ⇒ (v) **začleňuje zápas proti znečištění a vyčerpávání zdrojů** do celkového ekologického úsilí: vyvažuje pokrok v očištění proti jiným škodám (na př. jaderná energie vs. hnědé uhlí): hledají řešení, která nemají škodlivé následky
- ⇒ (vi) **usilují o systémové myšlení**, ne záplavu zlomkovitých informací, a to rozšiřují na zásadu komplexity, ne komplikace: na př. komplexní člověk s celou řadou schopností, členitá organická společnost, ne vyčleňování a rozdělování jedinců a společností
- ⇒ (vi) **zastává decentralizaci a místní autonomii**, oproti hierarchickému uspořádání, podporuje maximální místní soběstačnost, proti plýtvání integrací
Místní výroba a spotřeba: dovoz plýtvá, je výhodný jen pro dovozce, ochuzuje spotřebitele

Podle Naessa představy hluboké ekologie nevyplývají z ekologie „logicky or induktivně“, nýbrž „naznačuje, inspiruje a posiluje je“ ekologická znalost a životní styl ekologického pracovníka: komu jde o přírodu, stane se „hlubokým“ aktivistou

Dále jsou tyto představy jasně a silně normativní, ne popisy vědeckých poznatků, nýbrž základní předpoklady přežití, jimiž je třeba se řídit, máme-li přežít

Zde nás přerušil zvonek

Další krok v postupné subjektivizaci:

Od hluboké ekologie jako ochranářské životní filosofie k ekosofii jako životní moudrosti

Stěžejním bodem přestává být ochrana přírody, stává se jí obnova lidství ztotožněním s přírodou/přirozeností

Hluboká ekologie podle Naesse v prvním kole byla v podstatě filosofie udržitelného života, byť primitivně předložená se sklonem k agitaci. Naess ji dále rozpracovává, cituje sám sebe, předkládá „Ekosofii T“: teorii širší seberealizace ztotožněním s jedinci, druhy, ekosystémy, biotopy. Přesun z důrazu na jednání v zájmu života na ztotožnění se životem jako zdroj eko postoje.

Tak v roce 1985 píše článek, ve kterém překračuje meze ochranářství a usiluje o celkovou životní filosofii: „**ekosofie**“ jako ekologická životní filosofie

Ztotožnění jako zdroj hlubinně ekologických postojů

Hovoří o dvou souběžných důrazech, hluboký ekologický zájem a zájem o zachování hluboké kulturní různosti (ekologie člověka). Obojí spadá pod hlubinnou ekologii.

„Hlubinný“ tu naznačuje, že se jedná o hluboké normativní a popisné předpoklady.

Rozdíl se odráží v rétorice hesel:

jen hlubinný je hluboký, vše ostatní je kořistnické

Povrchní ekologie (PE): Váží si rozmanitosti jako zdroje pro člověka

Hluboká ekologie (HE): považuje rozmanitost za hodnotu o sobě

PE: Hodnota je vždy hodnota pro člověka

HE: Považuje toto za „druhismus“ - rasismus druhu

PE: Ochraňuje rostlinné druhy pro jejich užitečnost pro člověka

HE: Ochraňuje je pro jejich vlastní hodnotu

PE: Je proti znečištění, pokud znečištění brzdí ekonomický rozvoj

HE: Čistota prostředí je důležitější než ekonomický rozvoj

PE: Přelidnění ve třetím světě ohrožuje ekologickou rovnováhu

HE: Svět je přelidněný, avšak nejvíce ohrožují nadspotřební země

PE: „Přírodní zdroj“ znamená zdroj pro člověka

HE: „Přírodní zdroj“ znamená zdroj pro všechno živé

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

PE: Lidé nepřijmou dalekosáhlý pokles spotřební úrovně
HE: Lidé by neměli přijmout pokles kvality života, měli by přijmout pokles spotřeby v nadspotřebních zemích

PE: Příroda je krutá, a to nezbytně
HE: Člověk je krutý, ač ne nezbytně

V této rétorice se odráží celkový postoj: lidé, kterým jde o ekologii, chtějí žít lehce na zemi, nezatěžovat ji nadbytečně, volí dobrovolnou střídmost.

Z toho Naess odvozuje „svou“ ekosofii T, kterou označuje jako „T“, aby druzí mohli své myšlenky označit jinými písmeny, které budou vycházet z předpokladů jiných společností

Náměty Naessovy „ekosofie“:

posun za hranice ochránářství, pokus o celkovou filosofii žití

--**seberealizace jako realizace obecného Já, ne kultivace „ego“**

--**postupné ztotožnění jako základní nástroj osobního růstu a přirozený následek vyspívání**

--**silné ztotožnění s přírodou jako základ aktivní účasti na hlubokém ekologickém hnutí**

--**ztotožnění jako zdroj víry ve vlastní hodnoty. Otázka „objektivní“ platnosti**

(i) **seberealizace jako realizace obecného Já, ne kultivace „ego“**

Seberealizace: ano - jenže kde končí mé „já“? Je fyzické? „duševní“? vázané k tělu? James poukazuje, že se rozšiřuje na lidi a věci, s nimiž obcuje. Kdo, co je já je proměnlivé nejasné

V indické filosofii pojem átman, sebepřítomnost, neznamena určitou věc, nýbrž přítomnost mě-či-mého. Člověk sladěný yogou (ať meditací nebo činností (karma), (Gandí byl karma-yogi)

Naess zdůrazňuje, že nejde o mystický stav nýbrž o pochopení zásadní souvislosti sebe s druhým a vším světem: o cítění „širšího 'sebe'“

(ii) **postupné ztotožnění jako základní nástroj osobního růstu a přirozený následek vyspívání**

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

Jde o postupné přejímání zájmů druhého jako vlastních, takže cítím radost a utrpení druhých: vcítit se do druhého

Schopnost sou-cítění

Solidarita, sympatie, soucit se odvozují ze **ztotožnění**

Ztotožnění neznamená odstranění všech střetů:

kultury lovců mají vysoké ztotožnění se zvěří, přesto se živí lovem, vyrovnávají rituálem a mýtem

Protějšek ztotožnění je odcizení

Nenávist vůči sobě vede k nenávisti vůči bytostem, které miluji

Proto **seberealizace se stává sebezpřekročením**: překročením úzkého „sebe“ a získáním širokého sebe, obohaceného o všechno bytí

To překonává i rozpor egoismu/altruismu, který předpokládá výlučné úzké já: co dělám pro druhé není sebezapírání, nýbrž sebeobohacování
Příkladem je radost, kterou mám z toho, co dělám pro děti nebo pro někoho, koho mám rád

Proti pojetí rozporu já/druhý psychologie širšího já představuje vyspělost. Vyspívání je proces rozšiřování „sebe“, které zahrnuje i zájem druhých a světa.

(U nás: předešlý režim upíral vyspělost, po jeho pádu výbuch nevyspělosti. Avšak ne dětství: dítě ztotožňuje. Nýbrž výrůstkovství: výrůstek se bouří proti rodině, k jeho vyspívání dochází, když se dovede znovu začlenit.)

(iii) silné ztotožnění s přírodou jako základ aktivní účasti na hlubokém ekologickém hnutí

Utrpení je nejsilnějším nástrojem ztotožnění:
--proto Rachel Carson, která předložila utrpení přírody, vyvolána soucit a ekologické hnutí
--proto vědomí ohrožení a tragedie „přírodních“ národů vede k ocenění jejich vyrovnání s přírodou

(iv) ztotožnění jako zdroj víry ve vlastní hodnoty. Otázka „objektivní“ platnosti

V obojím si uvědomujeme něco o sobě:
ztotožňujeme se a uvědomujeme si i jejich „autotelickou“ hodnotu (jsou vlastním cílem)
To je něco, co poznáváme podle AN jen „intuitivně“

Všechno má právo na život, ale protože musíme volit, AN ustavuje dvě pravidla:

--životní zájmy mají přednost před postranními zájmy

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

zájem bytosti o přežití má přednost před zájmem vhodnosti, na př. zájem ježka na životě má přednost před zájmem o rychlou jízdu

--zájmy blízkých mají přednost před vzdálenými, pokud jde o stejné zájmy:

životní zájem mých dětí před vzdálenými, zájem vzdálených o život před zájmem mých na pochoutce

Ecosofie uznává skutečnost hodnoty neodvislé na člověku, a v tom smyslu ji Naess naivně označuje jako „objektivní“

(Všimněte si, jak se z filosofie stává dogma: ekosofie určuje - ne skutečnost určuje, filosofie reflektuje)

Dlouhodobý výhled:

⇒ negativní je militarizace světa, která vyžaduje centralizaci a technologizaci, "

⇒ růst lidnatosti země ničí pozitivní vývoj

⇒ vzestup ekonomické náročnosti v nejbohatších společnostech podryvá i ztotožnění

Vědomí rozsáhlého ničení přírody může vyvolat ztotožnění (soucit, lítost) a podmínit změnu - v r. 1980 jen 10% pro

(Ivan Dejmál: katastrofa středního dosahu)

Anticipando, pokud čas dovolí:

Další krok: první byl od ochranářství k životní filosofii (hluboká ekologie), druhý je **od životní filosofie k osobní víře** (hlubinná ekologie)

Bill Devall a George Sessions

rozvádějí Naessovo myšlení podobně, jako Taylor Schweitzera a Callicott Aldo Leopolda. Zdůrazňují

--kořeny ecosofického postoje v dějinách myšlení, tentokrát především mimo (západo)evropského: vědomí jednoty bytí v Tao, v Zen Buddhismu, v myšlení a rituálech amerických Indiánů, ale také v křesťanství

Základem je vědomí propojenosti všeho bytí

--Seberealizace jako překročení úzkých mezí sebe, vyspělost jako ztotožnění se vším bytím: schopnost spolucítění jako základ osobního růstu

Schopnost přejet ježka je znakem malé dušičky, nevyspělosti

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

--Rovnoprávnost různých druhů: člověk nemá přednostní právo, lidské potřeby jsou pravděpodobně podstatně nižší

Co nejméně zatěžovat zemi

--Vytvářejí seznam zásad, na př.

- a. Dobro a rozkvět lidských i mimolidských druhů jsou hodnotou o sobě.
- b. Mnohotvárnost života je dobrem o sobě
- c. Lidé nemají právo tuto mnohotvárnost ničit pro jiné než životně nutné potřeby (ne kožešiny na ozdobu!)
- d. Lidský rozkvět je slučitelný s poklesem početnosti, rozkvět jiných nikoliv: vyžaduje si pokles lidských druhů
- e. Lidé zatěžují zemi přílišně a stále víc
- f. proto je třeba změnit přístup
- g. základní změnou je vážit si kvality života, ne stupně spotřeby
- h. Kdo si toto uvědomuje, má morální povinnost podle toho jednat

Druhý směr vývoje ekofobie, podle John Seeda, Myslet jako hora:

Výrazně hlubinná ekologie

základem tu je pocit odcizení nikoliv od přírody kolem nás, nýbrž od přírody v nás: jde o nalezení hlubšího já

Jungovský výklad Naessovy hlubinné ekologie

a ekofeminismus - o obojím příště